

МАЈА КОВАЧЕВИЋ
Факултет за економију и
инжењерски менаџмент
Нови Сад

МИЛОВАН ЈОВАНОВИЋ
Правни факултет за
привреду и правосуђе
Нови Сад

УДК 316.48:343.915
Оригиналан научни рад
Примљен: 10.02.2015
Одобен: 23.02.2015

НАСИЉЕ У ИНТИМНИМ ВЕЗАМА МЛАДИХ

Сажетак: Насиље у интимним везама младих представља појаву која последњих година значајно заокупља пажњу бројних аутора, како из криминологије, тако и из других научних дисциплина. Висока превалентност, значајне непосредне последице, као и снажни одрази у погледу развоја даљих виктимогених диспозиција предмет су бројних теоријских и емпиријских радова. Ипак, посматрано у националним оквирима, ова појава није добила заслужену пажњу. Мали број научних радова, као и јасан изостанак конкретних превентивних програма у заједници отуда постављају потребу критичке анализе сазнања представљених у релевантној литератури, те сагледавања могућности примене међународних превентивних искустава у локалном оквиру.

Кључне речи: Насиље, интимне везе младих, превенција

Увод

Последњих година у криминолошкој и кривичноправној литератури у Србији значајна пажња се посвећује теми насилних партнерских односа. При томе највећи сегмент теоријских и емпиријских радова усмерен је ка утврђивању етиолошких и феноменолошких особености унутарпородичног злостављања, односно насиља међу брачним и ванбрачним партнерима. Различити аутори попут Николић-Ристановић (2000; 2007; 2010) или Петрушић и Вилић (2006) тако су недвосмислено указали на високу превалентност ове појаве. Ипак, прегледом релевантних домаћих извора, стиче се утисак научног занемаривања проблематике насиља у интимним везама младих, а као важног сегмента виктимизације током целокупног животног тока.

Наиме, почевши од Мејкписа (Макереасе, 1981), који је у пионирском истраживању потврдио да један од пет парова студентске популације трпи насиље у везама, бројни аутори скренули су пажњу да насилни обрасци партнерских односа почињу заправо много пре брака (Smith et al., 2003; Carr et al., 2002)

Водећи се наводима Барнета и сарадника (Barnett et al., 2010) виолентне релације младих не само да представљају значајан проблем с обзиром на дока-

зану високу учесталост, већ се посебно истичу у контексту етиолошког секвенцијалног низа и последица виктимизације. У том смислу изложеност насиљу у пубертету и током адолесценције анализирана је пре свега у вези са искуствима злостављања и занемаривања у детињству, односно у смислу развоја вишег нивоа предиспонираности ревиктимизацији у браку и одраслој доби (Carr et al., 2002; Pavlović, 2013).

Посматрано у оквирима Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама, као и Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од злостављања, имплицитно је указано на проблеме виктимизације младих у партнерским везама. Међутим, ако се осврнемо на регионални контекст и искуства у бившим југословенским републикама, занимљиво је приметити да је у нама суседној Хрватској ова појава значајније препозната. Тако се рецимо у Националној стратегији заштите од насиља у породици за период од 2011. до 2016. године наводи да прва искуства у везама чине један од основа успостављања иницијалних образаца насилних партнерских односа. С обзиром на наведено, у Хрватској су и предузете одговарајуће конкретне превентивне мере, те су реализована истраживања са циљем утврђивања учесталости, последица, ризико фактора развоја ове појаве, односно утврђивања ефективних стратегија друштвеног реаговања.

Сумирајући претходно, циљ овог рада је теоријски приказ доминантних научних закључака који се односе на насиље у интимним везама младих. Ово се тиче пре свега појмовне и методолошке проблематике истраживања дате појаве, прегледа епидемиолошких показатеља учесталости насиља међу младима, анализе ризичних фактора јављања ове појаве, те могућих путева друштвеног реаговања.

Појам и методолошки проблеми у изучавању насиља у интимним везама младих

Систематско представљање студија спроведених у свету која се тичу учесталости насиља у интимним везама младих представља врло сложен задатак. Ово се истиче пре свега с обзиром на појмовну и методолошку хетерогеност која карактерише истраживања у овој области. Тако, примера ради, прегледом различитих извора налазимо да се дати феномен често не посматра као засебна појава, већ пре свега у контексту породичног насиља или генерално насиља над женама (Ajduković & Ručević, 2009).

Дато је уочљиво у Конвенцији Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици која само имплицитно обухвата односе у партнерским везама младих (Човић, 2013). Тако се у члану 3 дате Конвенције наводи да насиље у породици укључује и оно почињено од стране бивших или садашњих партнера, независно од тога да ли починилац дели или је делио исто боравиште са жртвом. При томе, чини се да обухваћени оквир породичног насиља, премда у неким аспектима феноменолошки сличан, не одговара у потпуности и предметној појави овог рада.

Слична решења могу се приметити и у оквирима националног законодавства Републике Србије. Наиме, Породични закон, поново у контексту насиља у породици, у члану 197 став 3 тачка 5 наводи да се чланом породице, односно учиниоцем овог дела, могу сматрати лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези. У том смислу, могло би се разумети да су партнери из интимних веза младих обухваћени приказаном нормативном регулативом, а што, стиче се утисак, не одговара примарној интенцији законодавца.

Прегледом криминолошке литературе налазимо и друге методолошке проблеме. Тако аутори са енглеског говорног подручја (Barnett et al., 2011; O'Keffe, 2005; Sears et al., 2007) ову појаву често означавају различитим појмовима међу којима су најчешћи злостављање у вези (eng. Relationship abuse i dating abuse), насиље над интимним партнером (eng. Intimate partner violence), насиље у вези (eng. Relationship violence), и насиље у породици (eng. Domestic abuse). Сличну неуједначеност налазимо и у радовима хрватских аутора. Детелић (2011) и Шинчек и сарадници (2010) отуда дати феномен означавају појмом „насиље у романтичним везама“, док Сушац и сарадници (2010) пишу о „насиљу у младеначким везама“.

Наравно, сложеност појмовне и методолошке проблематике се овим не завршава. Наиме, делом захваљујући чињеници да интимне везе младих почињу релативно рано емпиријске студије своје узорке су организовале око различитих популационих сегмената. Тако док Везина и Хеберт (Vezina & Hebert, 2007) у студији спроведеној у Канади узорком обухватају испитанике узраста од 12 до 24 године, већина других аутора се преобладајно опредељује за испитанике школског узраста (Nonnan & Charles 2009; Close, 2005), односно популацију адолесцената/ студената (Šincek i sar., 2010; Ehlert, 2007).

Јасно, представљена методолошка различитост носиће значајна оптерећења у погледу могућности компарације добијених резултата, али и импликација које се тичу утврђивања етиолошких чинилаца, односно ризичних и протективних фактора, те планирања практичних превентивних стратегија.

Императив научне експлицитности представио је и друге дилеме у контексту ове појаве. Ајдуковић и Ручевић (2009) тако постављају питање неопходности критеријума стабилности везе у којој је дошло до насиља. Наиме, док се појам „интимних партнерских веза“ може разумети као трајнији однос две особе, различити аутори попут О'Кифа (O'Keffe, 2005) и Ехлерта (Ehlert, 2007) става су да се ова појава подразумева и у оним ситуацијама када до насиља дође на самом почетку везе. Дати став, подржан је у различитим студијама које анализирају феномен силовања на првом састанку (eng. Dating rape) (Duran at al., 2010; Hamby at al., 2012).

Коначно, премда се већина аутора, у својим истраживањима оријентише на хетеросексуалне везе, аутори попут Халперна и сарадника (Halpern et al., 2004) у националној лонгитудиналној студији пажњу посвећују и учесталости јављања насиља у хомосексуалним партнерским везама, а што свакако у феноменолошком и етиолошком смислу проширује ову појаву.

Сумирајући наведено у криминолошкој литератури се може наћи више различитих дефиниција ове појаве. Тако Сугарман и Хоталинг (Sugarman & Hotaling, 1989), дају једно од ранијих решења према коме насиље у партнерским везама подразумева извршење физичког или емоционалног злостављања или претње од стране најмање једног члана невенчаног пара. Нешто обухватнији приступ дају Ајдуковић и Ручевић (2009; 218) које позивајући се на рад Бела и сарадника (Bell et al., 2013) наводе да појам насиља у везама (eng. dating violence) подразумева „*физичко, психичко/ емоционално и сексуално насиље чији је циљ задобијање моћи и одржавање контроле над другом особом у односу младих*“.

Према Барнету и сарадницима (Barnett et al., 2010) различити приступи дефинисању ове појаве ипак не одржавају у потпуности феноменолошку хетерогеност насиља у интимним партнерским везама. Тако, поред ударања, одгуривања, чупања, и приморавања на сексуалне односе дати феномен укључује много суптилније форме насиља (Taylor et al., 2013). Хатери (Hattery, 2009) у овом контексту елаболира питање психолошког злостављања, претњи, увреда, екстремне љубоморе, прогањања, контроле и ограничавања, а као нарочито значајних форми виктимизације.

Наиме, водећи се наводима Ајдуковић и Ручевић (2009) психолошко злостављање поставља се посебно важним с обзиром на развојну вулнерабилност младих, те често ситуацију немогућности дистинкције емоција љубави и поменутих насилних манифестација. У том смислу, ове агресивне легуре односа млади неретко интерпретирају као аутентичне и интензивније осећање повезаности, премда исти не само да представљају насиље *per se*, већ чине увод ка озбиљнијој физичкој и сексуалној виоленцији (Jewkes 2002; Misra 2009).

Претходне напомена постављају се важним и с обзиром на специфичност методолошких оптерећења које емпиријска истраживања носе. Наиме, врло често у *self-report* студијама учиниоци или жртве не препознају лична искуства као насилна. Тако рецимо Луис и Фримоу (Louis & Fremouw, 2001), дајући критички осврт на неке од ранијих студија, наводе да у истом истраживању 20 посто испитаника даје позитивне одговоре на лична искуства виктимизације, али да 61 посто испитаника, из исте групе, сведочи о познанству неке блиске особе која је била жртва насиља у интимним везама младих.

Учесталост насиља у интимним везама младих – преглед међународних студија

Преглед међународних студија чији предмет истраживања обухвата насиље у интимним везама младих даје неконзистентне резултате са идентификованом преваленцом ове појаве на нивоу од 2 до 90 посто (Laner, 1983; Spencer & Briant, 2000).

Поштујући чињеницу да везе младих почињу најчешће на крају основне или почетком средње школе, значајан број аутора посветио је пажњу изложе-

ности насиљу популације овог узраста. Греј и Фоши (Gray & Foshee, 1997) тако на узроку 185 ученика узраста 12 до 18 година налазе да је 42 посто испитаника трпело бар једно искуство насиља у актуелној вези. Нешто ниже резултате налазимо пак у ранијој студији Бергмана (Бергман, 1992), који обухватајући узроком 631 ученика средњих школа налази да је 24,6 посто ученица трпело неки вид сексуалног или физичког насиља. Иста студија указује и на феноменолошки тренд према коме су девојке значајно чешће жртве насиља него дечаки. Наиме, на основу прикупљених података идентификовано је да је 7,8 посто дечака жртва физичког, односно 4,4 посто жртва сексуалног насиља. Висока превалентност и доманантна изложеност жена виктимизацији потврђена је и у истраживању Лутра и Гидица (Luthra & Gidycz, 2006) које је дата појаву анализирано у оквиру студентске популације. Тако дата студија на узроку од 200 студената налази да 25 посто жена и 10 посто мушкараца извештава о насиљу у партнерским односима.

Ипак, ваља напоменути да док се под појмом насиља у везама по правилу подразумева агресивни образац понашања мушкараца према жени, различите студије представљају и опозитне резултате према којима је агресивно понашање бар једнако родно дистрибуирано (Foshee, 1996; Clark et al., 1994). Магдол и сарадници (Magdol et al., 1997) у лонгитудиналном истраживању на узроку од 941 испитаника старости 21 године отуда наводе да се преваленција жена у улози насилника идентификује на нивоу од 37 посто, док је код мушкараца на нивоу од 21 посто.

Дати подаци потврђени су и у новијим студијама. Наиме, истраживање Штрауса и сарадника (Straus et al., 2007) које је обухватило 13 хиљада студената из 32 државе представило је показатеље према којима насиље у интимним везама младих најчешће подразумева бидирекциону агресију, затим следи агресивно понашање девојака према младићима, док се мушкарци као учиниоци феноменолошки најређе појављују као самостални учиниоци. Наравно, представљеним подацима о високој учесталости насиља жена може се приговорити из аспекта да мушкарци лажно и претерано извештавају о сопственој виктимизацији, а пре свега са циљем оправдавања личне агресије. Ипак, поменути Магдол и сарадници (Magdol et al., 1997) напомињу да су конкретни резултати добијени прикупљањем извештаја самих жена, те је отуда тешко разумети разлоге због којих би оне предимензионирале сопствена понашања.

Премда поједина ранија истраживања нису укључивала све форме насиља, феноменолошком анализом Чевас и сарадници (Cuevas et al., 2014) дају нешто детаљнији преглед. Тако у телефонској анкети која је обухватила 1525 Латино-американаца узраста 12 до 18 година, дати аутори налазе да је 19,49 посто испитаника имало искуство бар неког вида насиља у везама. Прецизније, као најчешћи облик виктимизације идентификује се психолошко насиље (14,84 %), затим физичко (5,11 %), сексуално насиље (4,86 %), док је најређи облик прогањање (1,01 %).

Сложеност закључака који се тичу учесталости насиља у интимним везама младих нужно подразумева и методолошка ограничења с обзиром на то

да се већина истраживања спроводи на узроку опште популације, без адекватног укључивања сегмента младих под посебним ризиком. Различити аутори тако упућују да девојчице старости 14 до 16 година које су у систему социјалне заштите у више од половине случајева искусе неки вид физичког или сексуалног насиља од стране партнера. Такође, процењује се да 68 посто дечака/младића и 33 посто девојака који похађају неку врсту алтернативног/ специјалног школовања извештавају о искуствима виктимизације (Wekerle & Wolfe, 1999; Chase et al., 1998).

Напоследку, премда ретке, студије које су се бавиле проблемом насиља у хомо и бисексуалним везама упућују на значајно виши ниво учестелости, него што се региструје код хетеросексуалних парова. При томе, поред уобичајеног репертоара физичког насиља, дате везе често су праћене претњама о разоткривању сексуалне оријентације породици, пријатељима, бившим партнерима или послодавцу (Elze, 2002; Freedner et al., 2002).

У осврту на резултате студија спроведених у региону, запажају се нешто драстичнији резултати. Наиме, у студији Ајдуковић и сарадника (2011), која је обухватила 623 ученика трећих разреда из 14 средњих школа у Хрватској, 86,4 посто испитаника извештава о искуству личне виктимизације, док чак 93,1 посто признаје да је било насилно према партнеру. Поново су девојке идентификоване као чешћи извршиоци физичког и психолошког насиља, односно младићи као жртве наведених видова виолентног понашања. Разлике у погледу учесталости извршавања сексуалног насиља нису идентификоване, с тим да аутори ограничавају закључивање у овом контексту, имајући у виду мали број идентификованих случајева.

Коначно, репрезентативним истраживањем може се сматрати и студија Ајдуковић и Ручевић (2009) који су у Хрватској на узроку од 1.442 младића и девојака старосне доби од 13 до 19 година утврђивали преваленцију предметне појаве. Тако наведени аутори истичу да је физичким насиљем претило 7,5 посто младића и 11,5 посто девојака, док је 4 посто младића и 8 посто девојака реализовало физичку претњу према партнеру.

Сумирајући наведено, висока превалентност насиља у интимним везама младих чини се недвосмисленом. Ипак, анализом доступне литературе запажа се потреба детаљније дистинкције учесталости специфичних форми насиља. У прилог овом иде налаз Гринфилд и сарадника (Greenfeld et al., 1998), који су осврнувши се на званичну, државну статистику нашли да је 1996. године у САД преко 1.800 случајева убистава извршено од стране интимних партнера. Од тог броја 75 посто жртава биле су жене. Додатно потврђују закључци Молитор и Тулман (Molidor & Tulman, 1998), који премда на узроку од 635 ученика средњих школа налазе једнаку учесталост агресивних понашања посматрано према полу, сматрају да су девојке значајно чешће жртве тешких видова физичког насиља, те да испољавају сигнификантно теже видове емоционалне трауме.

Управо у том смислу, премда различити аутори указују на учесталост бидирекционе агресије и доминантно насилног понашања девојака, могло би

се поставити питање родних разлика у интензитету и последицама наведених понашања. Коначно, уколико замислимо хипотетички сценарио у коме девојка псује, одгурује или ошамари свог партнера, а цео инцидент се заврши њеним пребијањем, постављају се важне импликације у контексту хипотезе доприноса жртве сопственој виктимизацији. Наравно, овакви закључци могу наићи на неразумевање феминистичких аутора. Међутим, мора се имати на уму да дата хипотеза не представља тежњу родног аболирања мушкараца као насилника, већ пре свега формулише основ разумевања одређеног сегмента виктимизације жена, те дефинисања одговарајућих едукативно превентивних стратегија.

Фактори ризика за настанак насиља у интимним везама младих

Ајдуковић и Ручевић (2009) налазе да су идентификовани фактори за чињење и доживљавање насиља у интимним везама младих истоветни. Тако дате ауторке прихватајући еколошки етиолошки концепт разликују индивидуалне, интерперсоналне и социјалне чиниоце. Прву групу фактора, према наведеном извору, чине ниско самопоштовање, несигурна приврженост партнеру, пренаглашена љубомора, стереотипни ставови међуродних односа, присуство ставова којима се оправдава насиље као погодан начин решавања проблема, злоупотреба психоактивних супстанци, те искуства личне виктимизације у примарној породици. Интерперсонални доприносећи фактори обухватају дефицит социјалних вештина, те тешкоће у решавању проблема и управљању емоцијама, док социјални фактори подразумевају пре свега генералну изложеност насиљу и друштвеним ставовима којима се легитимизује дати образац односа.

Осрнувши се детаљније на аспект ризичних фактора, аутори попут Сирса и сарадника (Сearс et al., 2007) указали су на потребу дистинкције истих у односу на специфичне врсте насиља, као и у односу на пол насилног партнера. Овакав став се истиче с обзиром на опажене разлике у погледу родне условљености мотива испољених понашања и последичне преференције одређене врсте насиља. Поменути аутори тако рецимо указују да када је у питању физичко злостављање старији младићи показују већу склоност ка наведеним понашањима у односу на млађе. На другој страни, пак, запажа се обрнута пропорционалност, при чему је виша учесталост физичког насиља код млађих девојака посматрано у односу на старије, док у контексту психолошког насиља није утврђен значај година старости.

Неуједначени показатељи приметни су и у контексту изложености насиљу у породици. Наиме, Кинсфогел и Грич (Kinsfogel & Grych, 2004) налазе да постојање учесталих међуродитељских конфликта позитивно корелира са агресивним понашањем дечака, али не и девојчица. Спроводећи емпијско истраживање на узроку од 633 ученика седмих разреда Сирс и сарадници (Sears et al., 2007) додатно су потврдили да дечаци који имају традиционалне ставове према улози жена, који прихватају насилне обрасце решавања проблема, те који опажају вршњаке као сексуално насилне у везама, имају већу шансу да

испоље психичко, физичко или сексуално злостављање у интимним везама. Наведеним факторима ризика могу се придодати и повишен страх од унутар-породичног насиља, односно лична искуства виктимизације од стране партнера. Када су у питању пак девојчице, иста студија дала је нешто другачије резултате. Тако ставови о улози жена, као и страх од породичног насиља немају сигнификантну корелацију са агресивним понашањем у везама. Ипак, виша старосна доб, позитивни ставови према насиљу у везама, као и лична искуства виктимизације од стране партнера јасно корелирају са предметном појавом.

Поново представљајући корелативни, а не каузални значај независних варијабли Ривера-Ривера и сарадници (Rivera-Rivera et al., 2007) на узроку од 7960 ученика у Мексику указали су и на друге сигнификантне чиниоце. Тако у погледу фактора који утичу на виши степен виктимизације, поменути аутори наводе позитивне извештаје о постојању два или више сексуалних партнера и историји унутарпородичног насиља, а посматрано у односу на оба пола. Тек су се виша старосна доб, злоупотреба алкохола и дрога поставиле значајним само у контексту предиспонираности девојчица. На другој страни, иста студија указала је и на корелате испољавања агресивног понашања. За оба пола важним су се показали чланство у бандама, злоупотреба дрога, постојање два или више сексуалних партнера и поново - позитивна историја унутарпородичног насиља. За разлику од раније поменуте студије Сирса и сарадника (Sears et al., 2007) виша старосна доб потврђена је као корелат насилничком понашању девојчица, уз чешће идентификовану злоупотребу алкохола. Напошетку, када су у питању дечаци, посебно је наглашен значај средњег или вишег социоекономског статуса.

Према се у литератури може наћи већи број различитих радова који идентификују бројне ризичне факторе, чини се да целокупни етиолошки контекст ипак мора бити посматран кроз развојну призму, односно у склопу мотива извршења насиља. У том смислу, посматрање изолованих независних варијабли, иако статистички и методолошки оправдано, замагљује објашњење значења насиља у партнерским везама младих. Потреба успостављања и одржавања контроле над другим, односно дугорочна трпња у виолентној, патолошкој симбиози, морају отуда имати шире значења.

Управо у том контексту, аутори Пфлиегер и Вазони (Pflieger & Vazsonyi, 2006) представљају сложу хипотезу која интегрише особености родитељства, развој специфичног типа везивања, последични развој самопоштовања, те одразе на насилно понашање у интимним везама младих. Аутори тако истичу да родитељи представљају базични узор у развоју детета, а који се посебно актуелизује у транзиционом периоду између детињства и одрасле доби, односно у тестирању нових животних искустава. Уколико током одрастања изостане осећај блискости и подршке, дете може настојати да компензује своје неиспуњене потребе ван породице, уз ризик усвајања негативних понашајних образаца. Отуда се, уколико родитељи негују афективну димензију односа са дететом, смањује вероватноћа успостављања насилних интерперсоналних релација, било у контексту експресивног насиља или виктимогене предиспонираности.

Напоследку, премда представљени концепт значаја природе родитељства и оствареног раног психолошког формирања даје значајан увид у етиологију насилничког понашања, Баумајстер и сарадници (Baumeister et al., 1996) дају нову перспективу датом проблему. Наиме, иако већина аутора истиче хипотезу према којој ниско самопоштовање води агресији (Foshee et al., 2004), они запажају да су понизност, скромност, и аутодепресијација ретко забележене карактеристике насилника. Заправо, код већине се у овом контексту могу запазити карактеристике као што су нарцизам, идеје грандиозности, супериорности, ароганција и залагање за себе.

Анализирајући контекст насилничког партнерског понашања, дати аутори ипак не закључују да пренаглашено самопоштовање нужно води последичној агресији. У том смислу, ова појава се види као мултидетерминисана, односно вођена интра и интерперсоналним чиниоцима, а који делују угрожавајуће на унутрашњу пројекцију селфа. Отуда се управо ситуациони контекст у смислу повређивања поноса, понижавања, увреде, вербалног злостављања, и манипулације поставља као фактор који у датој структури личности одређује агресивне понашајне епизоде. Но, Баумајстеру и сарадницима (Baumeister et al., 1996) би се на крају дало понешто свакако и приговорити. Имајући у виду да ниско самопоштовање подразумева и гомилање фрустрација које могу да доведу до агресивних испада, могуће је претпоставити да квалитет самопоштовања и осталих споменутих карактеристика заправо предиктује различите врсте насиља, различите учесталости и услова јављања. Дакле, заправо и није толико контрадикторан налаз да, примера ради, и ниско самопоштовање, и нарцизам представљају предикторе насиља. Са психолошке стране, он је заправо врло очекиван.

Последице виктимизације у интимним партнерским везама младих

Преглед емпиријских и теоријских радова који се тичу последица виктимизације у интимним партнерским везама младих представља сложено поље резултата које не одступа значајније у погледу закључака који се тичу секвела насилних искустава у детињству или у одраслој доби (Beynard & Cross, 2008). Ипак, стиче се утисак да с обзиром на специфичну увремењеност ове појаве, која је неретко праћена ранијим траумама, није могуће у потпуности направити дистинкцију између ризичних фактора и самих последица.

Анализирајући развојне аспекте индивидуе Милер (Miller, 1991) закључује да док девојчице формирају свој идентитет кроз везу са другим, при чему ће развој селф концепта и самопоштовања бити условљен искуствима у партнерском односу, развој идентитета дечака показује већи степен независности у односу на дату варијаблу. Отуда се могу и запазити извесне разлике у погледу нивоа, односно тежине последица које дата појава оставља, а с обзиром на пол жртве.

У прилог датој тези родне условљености последица, говоре и резултати Молидор и Тулмана (Molidor & Tulman, 1998) који анализирајући ефекте нај-

горег насилног инцидента у партнерским везама налазе да преко 90 посто дечака извештава да исти није оставио ефекте на њих, или да су они минимални. На другој страни пак, 47,8 посто девојака извештавало је о озбиљнијем осећању повређености, при чему је 33,6 посто пријавило постојање модрица као последица или потребу за медицинском интервенцијом.

Наравно, добијени показатељи морају се тумачити и у контексту феноменолошких особености родно везаног насиља, те раније поменуте чињенице да су девојчице/ девојке чешће жртве тежих видова виктимизације, посматрано у односу на дечаке/ младиће. Такође, имајући у виду разлике у очекивањима друштва у односу на „рањивост“ полова, основано је закључити да су девојчице и девојке објективније у исказима, док код дечака и младића друштвено пожељни искази искривљују реалну слику.

Водећи се радом Тетена и сарадника (Teten et al., 2009), спектар последица које се помињу у контексту искустава виктимизације у интимним партнерским везама је доста обухватан. Тако се у литератури најчешће спомињу депресија, злоупотреба супстанци, суицидалне преокупације, поремећаји исхране, постратуматски стресни поремећај, дисфункционалност у даљим интерперсоналним контактима, лоша постигнућа у школи, ризична сексуална понашања и ревиктимизација (Olshen et al., 2007; Burnett et al., 2010).

Павловић (2013) елаборирајући проблем сексуалне злоупотребе деце указује на практично истоветне секвеле ове врсте виктимизације. Фоши и сарадници (Foshee et al., 2004) бавећи се предикторима насиља међу младима запажају да дечаци који су искусили физичко злостављање са нивоом самопоштовања две стандардне девијације ниже од медијане, имају 2,7 пута више шанси да постану жртве у интимним везама. У том смислу, мора се поставити ограничење закључака већине студија које су се бавиле утврђивањем последица насиља у партнерским везама младих, а с обзиром на често одсуство контроле узрочних варијабли. Тек дефинисањем методолошког оквира који уважава пре и поствиолентни статус могле би се изоловати специфичне секвеле предметне појаве.

Пример у овом контексту представља и истраживање фактора који су повезани са пријављивањем насиља у партнерским везама младих од стране младића Хауарда и Ванга (Howard & Wang, 2002). Тако дата студија на узроку од 7.434 ученика деветог до 12 разреда налази као корелативне независне варијабле тугу/ беспомоћност, покушај самоубиства, учешће у тучама, више сексуалних партнера, те ризичне сексуалне односе, при чему остаје нејасно да ли су наведена понашања предиктори или последице насилних искустава.

Напоследку, обим и магнитуда последица насилних искустава биће посредовани бројним чиниоцима. Примера ради, Боровски и сарадници (Borowski et al., 2001) на узроку од 13.110 ученика седмог до 12 разреда налазе значајне разлике у поствиолентним реакцијама жртава у зависности од етничке припадности. Тако дата студија упућује да ће ризик од самоубиства бити 8,9 пута виши за афроамериканке, 7,7 пута виши за девојчице беле пути, и 2,7 пута виши за хиспаноамериканке, а у односу на нормативну категорију.

Сегмент последица насиља у интимним партнерским везама посебно је значајан с обзиром на потребе превенције. Отуда, значајан број аутора упућује да посредујући фактори попут подршке породице, пријатеља, те доступност социјалних сервиса играју важну улогу у атенуирању ефеката виктимизације (Teten et al., 2009). Управо у том смислу у даљем тексту биће дат краћи приказ превентивних стратегија које се тичу насиља у интимним везама младих.

Превенција насиља у интимним партнерским везама младих

Савремени концепт превенције данас преобладајно усваја поставке еколошког система Бронфенбенера (Bronfenbrenner, 1992). Тако циклични систем који полази од индивидуе, интегрише даље утицаје породице, вршњака, локалне заједнице и ширих друштвених норми, односно елементе микро, мезо и егзосистема (Petković & Đorđević, 2011).

Поштујући мултидетерминисаност насилних односа младих, данас у пракси постоје различити програми који своје деловање усмеравају управо на различите системске сегменте. Један од њих, „Изабери поштовање“ (eng. *Choose respect*) отуда нуди обухватан курикулум примарне превенције развијен од стране Америчког центра за контролу и превенцију болести (eng. U.S. Center for Disease Control and Prevention - CDC) намењен деци узраста од 11 до 14 година (Noonan et al., 2009). Сам програм у трајању од 140 минута нуди могућност партиципантима да анализирају и преиспитају сопствена уверења и знања о проблему насиља у интимним везама, пружа могућност усвајања нових знања, те извођења закључака базираних на различитим статистичким показатељима.

Нешто шири оквир деловања обухваћен је програмом „Очекуј поштовање“ (eng. *Expect respect*) који је развијен од стране невладиног сектора и ораганизације „Сигурно место“ (eng. *Safe place*). Наиме, програм је замишљен да поред уводног сегмента који упознаје учеснике са проблемом насиља у интимним везама младих, понуди и двадесет и четири групне супортативне сесије намењене младима под ризиком, односно особама које су већ доживеле овај вид насиља. На тај начин програм нуди помоћ у превазилажењу насталих последица виктимизације, развија вештине успостављања здравих партнерских односа, и ојачава ресурсе индивидуе у погледу минимизирања вероватноће ревиктимизације или испољавања истог обрасца понашања (Ball et al., 2009). Делујући на нивоу мезосистема програм „Очекуј поштовање“ предвиђа и осам састанака дизајнираних са циљем оснаживања и мотивисања младих да постану лидери и узор у погледу предузимања активности превенирања предметне појаве. Деловање у широком спектру које подразумева генерално насилничко понашање, сексуално узнемиравање и насиље у партнерским односима, имаће за циљ ширу модификацију ставова и јачање вршњачке едукације.

Конечно, кориговање шире социјалне климе предвиђено је садржајима који поред ученика у школама укључују и наставнике, али и родитеље ученика. Сензитизацијом и информисањем на више нивоа тако се очекује аде-

кватнија едукација и васпитање деце у погледу интимних односа и начина решавања проблема, раније препознавање првих знака виктимизације, те предузимање одговарајућих мера заштите са циљем превенирања ескалације у теже облике насиља (Safe place, 2009).

Сумирајући наведено, аутори попут Авери-Лифа и сарадника (Avery-Leaf et al., 1997) упућују да, премда је потреба превенције у датом контексту недвосмислена, различити превентивни напори у спроведеним евалуационим студијама показују доста дискутабилне резултате. Тако рецимо, према истом извору, програм „Вештине за везе без насиља“ (eng. *Skills for violence free relationships*) није потврдио ефективност корекције ставова који се тичу насиља у партнерским односима, док су поједини програми забележили и негативну корекцију ставова партиципаната у погледу оправдавања агресивних релација.

Водећи се прегледом евалуационих резултата различитих превентивних студија аутори Корнелијус и Росегуи (Cornelius & Rosseguí, 2007) нотирају и друге проблеме. Наиме, анализа ефективности програма „Сигурни састанци“ (eng. *Safe dating project*) обухватила је ученике осмих и деветих разреда у четрнаест школа. Водећи се подацима добијеним у пре и пост тестирању, а које је обављено месец дана након окончања курикулума, запажена је значајна редукција насиља. Тако поменути аутори истичу да је у школама у којима је програм спроведен забележено 25 посто мање случајева психолошког насиља, 60 посто мање случајева сексуалне виоленције, те истоветно смањење физичког насиља у партнерским односима. Сигнификантни резултати при томе су уочени како на подзорку примарно превентивних напора, тако и на подзорку испитаника који су већ искусили овај вид насиља.

Ипак, премда представљени резултати упућују на врло снажне ефекте поменутог програма, Фоши и сарадници (Foshee et al., 2000) покушали су да утврде ниво ретенције превентивних поступнућа у дужем временском периоду. Нова студија, спроведена након периода од годину дана, обухватила је 85 посто иницијалног узрока, уз праћење ставова који се тичу насиља у интимним везама и испољеног понашања.

Сумирајући резултате поменуте студије Фошија и сарадника (Foshee et al., 2000) већина испитаника задржала је позитивну корекцију ставова. Ипак, компарирајући програмом обухваћену и контролну групу, у датом тренутку, нису идентификоване значајне понашајне разлике, односно разлике у погледу учесталости насилних образаца односа.

Управо у том смислу, представљена студија поставила је значајне импликације у погледу теоријских основа на којима се морају базирати превентивни програми. Чињеницом да се остварена когнитивна корекција није показала довољном, утврђен је императив идентификације оних чинилаца чије присуство остварује стварни и трајни ефекат на димензију понашања.

Закључак

Насиље у интимним везама младих представља важан криминолошки, психолошки и шире социјални проблем. Бројна међународна истраживања која су утврдила високу учесталост ове појаве јасно морају бити и аларм који недвосмислено упућује на сличне размере и непрепознавање насиља у Србији. Изостанак теоријских и истраживачких радова, као и превентивних напора у националним оквирама, отуда се јасно поставља неоправданим. Тек спорадични доприноси попут водича за младе „Препознај насиље у партнерским односима“, креираног од стране Аутономног женског центра и Покрајинског секретаријата за рад, постављају се врло важним, али чини се недовољним.

Премда Република Србија у контексту превентивне науке драстично скака у многим сегментима, деценијска истраживачка искуства и напори на дизајнирању ефективних програма превенције у светским оквирима, отварају поље значајних ресурса. Могућност сажимања стечених знања, те избегавања неефективних стратегија свакако може допринети рационализацији утрошених ресурса, односно успостављању одрживих и функционалних програма превенције.

Ипак, чињеницом да насиље у интимним везама младих представља само сегмент виктимизације током целокупног животног тока, мора се имати на уму да остваривање постављених циљева мора укључити шире превентивне напоре. Ово се примарно односи на програме превенције насиља над децом, односно програме редукције и спречавања партнерског насиља у породици. Тек формирањем обухватног поља деловања, које има снажну етиолошку и последичну везу, могуће је и остваривање очекиваног.

Литература:

1. Ajduković, D., Löw, A., & Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 527-553.
2. Ajduković, M., & Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *Medicus*, 18(2_Adolescencija), 217-225.
3. Avery-Leaf, S., Cascardi, M., O'leary, K. D., & Cano, A. (1997). Efficacy of a dating violence prevention program on attitudes justifying aggression. *Journal of Adolescent Health*, 21(1), 11-17.
4. Ball, B., Kerig, P. K., & Rosenbluth, B. (2009). "Like a family but better because you can actually trust each other:" The Expect Respect dating violence prevention program for at-risk youth. *Health Promotion Practice*, 10(1), 45S-58S.
5. Banyard, V. L., & Cross, C. (2008). Consequences of teen dating violence understanding intervening variables in ecological context. *Violence Against Women*, 14(9), 998-1013.
6. Barnett, O. W., Miller-Perrin, C. L., & Perrin, R. D. (2010). *Family violence across the lifespan: An introduction*. Sage.

7. Baumeister, R. F., Smart, L., & Boden, J. M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: the dark side of high self-esteem. *Psychological review*, 103(1), 5.
8. Bell, K. M., Cornelius, T.L. & Shorey R.C. (2008). A critical review of theoretical frameworks for dating violence: Comparing the dating and marital fields. *Aggression & Violent Behaviour*, 13:185-94.
9. Bergman, L. (1992). Dating violence among high school students. *Social Work*, 37(1), 21-27.
10. Borowsky, I. W., Ireland, M., & Resnick, M. D. (2001). Adolescent suicide attempts: risks and protectors. *Pediatrics*, 107(3), 485-493.
11. Bronfenbrenner, U. (1992). *Ecological systems theory*. Jessica Kingsley Publishers.
12. Carr, J. L., & VanDeusen, K. M. (2002). The relationship between family of origin violence and dating violence in college men. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(6), 630-646.
13. Chase, K. A., Treboux, D., O'Leary, K. D., & Strassberg, Z. (1998). Specificity of dating aggression and its justification among high-risk adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26 (6), 467-473.
14. Clark, M. L., Beckett, J., Wells, M., & Dungee-Anderson, D. (1994). Courtship violence among African American college students. *Journal of Black Psychology*, 20(3), 264-281.
15. Close, S. M. (2005). Dating violence prevention in middle school and high school youth. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 18(1):2-9.
16. Cornelius, T. L., & Resseguie, N. (2007). Primary and secondary prevention programs for dating violence: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 12(3), 364-375.
17. Cuevas, C. A., Sabina, C., & Bell, K. A. (2014). Dating Violence and Interpersonal Victimization Among a National Sample of Latino Youth. *Journal of Adolescent Health*, 55(4), 564-570.
18. Čović, A. (2013). Načaja ratifikacije Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. *Strani pravni život*, (3), 279-292.
19. Detelić, M. (2011). *Nasilje u adolescentskim romantičnim vezama: uloga pogrešnih uvjerenja, prepoznavanja nasilnog ponašanja u vezi i rodnih uloga* (Doctoral dissertation, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu).
20. Durán, M., Moya, M., Megías, J. L., & Viki, G. T. (2010). Social perception of rape victims in dating and married relationships: The role of perpetrator's benevolent sexism. *Sex Roles*, 62(7-8), 505-519.
21. Ehlert, C. M. (2007). Adolescent Dating Violence: A Review of Literature on Development, Prevalence, Perceptions, Help Seeking and Prevention Programs. Master thesis. University of Wisconsin-Stout.
22. Elze, D. E. (2002). Against all odds: The dating experiences of adolescent lesbian and bisexual women. *Journal of Lesbian Studies*, 6 (1), 17-29.
23. Foshee, V. (1996). Gender differences in adolescent dating abuse prevalence, types, and injuries. *Health Education Research*, 11(3), 275-286.
24. Foshee, V. A., Bauman, K. E., Greene, W. F., Koch, G. G., Linder, G. F., & MacDougall, J. E. (2000). The Safe Dates program: 1-year follow-up results. *American Journal of Public Health*, 90(10), 1619-1622.
25. Foshee, V. A., Benefield, T. S., Ennett, S. T., Bauman, K. E., & Suchindran, C. (2004). Longitudinal predictors of serious physical and sexual dating violence victimization during adolescence. *Preventive medicine*, 39(5), 1007-1016.

26. Freedner, N., Freed, L. H., Yang, Y. W., & Austin, S. B. (2002). Dating violence among gay, lesbian, and bisexual adolescents: results from a community survey. *Journal of Adolescent Health, 31*(6), 469-474.
27. Gray, H. M., & Foshee, V. (1997). Adolescent dating violence differences between one-sided and mutually violent profiles. *Journal of Interpersonal violence, 12*(1), 126-141.
28. Greenfeld, L. A., Rand, M. R., Craven, D., Klaus, P. A., Perkins, C. A., Ringel, C., & United States of America. (1998). Violence by Intimates: Analysis of Data on Crimes by Current or Former Spouses, Boyfriends, and Girlfriends. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs.
29. Halpern, C. T., Young, M. L., Waller, M. W., Martin, S. L., & Kupper, L. L. (2004). Prevalence of partner violence in same-sex romantic and sexual relationships in a national sample of adolescents. *Journal of Adolescent Health, 35*(2), 124-131.
30. Hamby, S., Finkelhor, D., & Turner, H. (2012). Teen dating violence: Co-occurrence with other victimizations in the National Survey of Children's Exposure to Violence (NatSCEV). *Psychology of violence, 2*(2), 111-124.
31. Hattery, A. (2009). *Intimate partner violence*. New York : Rowman & Littlefield
32. Howard, D. E., & Wang, M. Q. (2002). Psychosocial factors associated with adolescent boys' reports of dating violence. *Adolescence, 38*(151), 519-533.
33. Jewkes, R. (2002). Intimate partner violence: causes and prevention. *The Lancet, 359*(9315), 1423-1429.
34. Kinsfogel, K. M., & Grych, J. H. (2004). Interparental conflict and adolescent dating relationships: integrating cognitive, emotional, and peer influences. *Journal of family psychology, 18*(3), 505-515.
35. Laner, M. R., (1983). Courtship abuse and aggression: Contextual aspects. *Sociological Spectrum, 3*(1), 69-83.
36. Lewis, S. F., & Fremouw, W. (2001). Dating violence: A critical review of the literature. *Clinical psychology review, 21*(1), 105-127.
37. Luthra, R., & Gidycz, C. A. (2006). Dating Violence Among College Men and Women Evaluation of a Theoretical Model. *Journal of Interpersonal Violence, 21*(6), 717-731.
38. Magdol, L., Moffitt, T. E., Caspi, A., Newman, D. L., Fagan, J., & Silva, P. A. (1997). Gender differences in partner violence in a birth cohort of 21-year-olds: bridging the gap between clinical and epidemiological approaches. *Journal of consulting and clinical psychology, 65*(1), 68.-78.
39. Makepeace, J. (1981). Courtship violence among college students. *Family Relations, 32*(1), 97-102.
40. Miller, J. B. (1991). *The development of women's sense of self*. In J. V. Jordan, A. G. Kaplan, J. Miller, J. L. Surrey, & I. P. Stiver (Eds.), *Women's growth in connection*. New York: Guilford.
41. Misra T. (2009). *Perceptions of Dating Violence in the Context of Emotional Vs. Sexual Infidelity*. Alabama: ProQuest
42. Molidor, C., & Tolman, R. M. (1998). Gender and contextual factors in adolescent dating violence. *Violence against women, 4*(2), 180-194.
43. Nikolić-Ristanović, V. (2000). *Od žrtve do zatvorenice: nasilje u porodici i kriminalitet žena*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije.
44. Nikolić-Ristanović, V. (2007). Razvoj službi za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta u Srbiji. *Temida, 10*, 5-11.
45. Nikolić-Ristanović, V. (2010). *Nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.

46. Noonan, R. K., & Charles, D. (2009). Developing Teen Dating Violence Prevention Strategies Formative Research With Middle School Youth. *Violence Against Women, 15*(9), 1087-1105.
47. Noonan, R. K., & Gibbs, D. (2009). Empowerment evaluation with programs designed to prevent first-time male perpetration of sexual violence. *Health promotion practice, 10*(1), 5S-10S.
48. O'Keefe, M. (2005). Teen dating violence: A review of risk factors and prevention efforts. *National Electronic Network on violence against women, 1*-13.
49. Olshen, E., McVeigh, K. H., Wunsch-Hitzig, R. A., & Rickert, V. I. (2007). Dating violence, sexual assault, and suicide attempts among urban teenagers. *Archives of pediatrics & adolescent medicine, 161*(6), 539-545.
50. Pavlović, Z. (2013). *Seksualna zloupotreba dece- kriminološki i krivičnopravni aspekti*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe
51. Petković, N., & Đorđević, M. (2011). Prevention of sexual abuse of children. *Specijalna edukacija i rehabilitacija, 10*(1), 121-138.
52. Petrušić, N., & Vilić, S. K. (2006). *Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici*. Autonomni ženski centar, Program razvoja dobriđ praksi u oblasti nasilja u porodici.
53. Pflieger, J. C., & Vazsonyi, A. T. (2006). Parenting processes and dating violence: The mediating role of self-esteem in low-and high-SES adolescents. *Journal of Adolescence, 29*(4), 495-512.
54. Rivera-Rivera, L., Allen-Leigh, B., Rodríguez-Ortega, G., Chávez-Ayala, R., & Lazcano-Ponce, E. (2007). Prevalence and correlates of adolescent dating violence: Baseline study of a cohort of 7960 male and female Mexican public school students. *Preventive medicine, 44*(6), 477-484.
55. Sears, H. A., Sandra Byers, E., & Lisa Price, E. (2007). The co-occurrence of adolescent boys' and girls' use of psychologically, physically, and sexually abusive behaviours in their dating relationships. *Journal of adolescence, 30*(3), 487-504.
56. Smith, P. H., White, J. W., & Holland, L. J. (2003). A longitudinal perspective on dating violence among adolescent and college-age women. *American Journal of Public Health, 93*(7), 1104-1109.
57. Spencer, G. A., & Bryant, S. A. (2000). Dating violence: A comparison of rural, suburban, and urban teens. *Journal of Adolescent Health, 27*(5), 302-305.
58. Straus, M. A., & Ramirez, I. L. (2007). Gender symmetry in prevalence, severity, and chronicity of physical aggression against dating partners by university students in Mexico and USA. *Aggressive Behavior, 33*(4), 281-290.
59. Sugarman, D. B., & Hotaling, G. T. (1989). Dating violence: Prevalence, context, and risk markers. In M.A.Pirog-Good & J.E.Stets (Eds.), *Violence in dating relationships: emerging social issues* (pp.3-32). New York: Praeger.
60. Sušac, N., Ajduković, D., & Löw, A. (2010). Partnersko nasilje u mladenačkim vezama. Osijek: *III Znanstveno-stručni skup posvećen pitanjima nasilja "Psihosocijalni aspekti nasilja u suvremenom društvu-izazov obitelji, školi i zajednici"*.
61. Šincek, D., Špernoga, S., & Ajduković, M. (2010). Viktimizacija u djetinjstvu, stil privrženosti i nasilje u romantičnim vezama studenata. Osijek: *III Znanstveno-stručni skup posvećen pitanjima nasilja "Psihosocijalni aspekti nasilja u suvremenom društvu-izazov obitelji, školi i zajednici"*.
62. Taylor, B. G., Stein, N. D., Mumford, E. A., & Woods, D. (2013). Shifting boundaries: An experimental evaluation of a dating violence prevention program in middle schools. *Prevention science, 14*(1), 64-76.

63. Teten, A. L., Ball, B., Valle, L. A., Noonan, R., & Rosenbluth, B. (2009). Considerations for the definition, measurement, consequences, and prevention of dating violence victimization among adolescent girls. *Journal of Women's Health, 18*(7), 923-927.
64. Vezina, J., & Hebert, M. (2007). Risk Factors for Victimization in Romantic Relationships of Young Women A Review of Empirical Studies and Implications for Prevention. *Trauma, Violence, & Abuse, 8*(1), 33-66.
65. Wekerle, C., & Wolfe, D. A. (1999). Dating violence in mid-adolescence: Theory, significance, and emerging prevention initiatives. *Clinical Psychology Review, 19* (4), 435-456.

VIOLENCE IN INTIMATE RELATIONSHIPS OF YOUNG PEOPLE

Summary: Violence in intimate relationships of young people is a phenomenon that in recent years significantly attracts the attention of the numerous author, as in criminology field, as well as from other scientific disciplines. High prevalence, significant direct consequences, as well as strong reflections in the direction of development of further victimogenic dispositions are subject of numerous theoretical and empirical studies. However, speaking at the national level, this phenomenon has not received well-deserved attention. A small number of scientific papers, as well as a clear lack of specific preventive programs in the community hence create the need to raise critical analysis of information presented in the relevant literature, and discover the possibilities of application of international preventive experiences in a local context.

Key words: Violence, dating violence, young